

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"
מסכת עבודה זרה - מז מז מט

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

❖ **שאלתי** (ביו"ט א של סוכות תשע) את הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, ופסק שניתן לכתוב בחול המועד את העלון למען הגדלת התורה ולהאדירה. השינויים שבעריכה מחמת שאינם מוגדרים לדבר הנצרך במועד.

סיכום הדף

נושא היום: שינוי בנעבד. דיחוי. בית, אבנים של ע"ז. אשירה. זה וזה גורם.

הסתפק רמי בר חמא, השתחויה לחיטים בעודם מחוברות האם אוסרת אותם למנחות, ו**יסוד הספק** אם דבר שהשתנה לאחר שנעבד מותר, **אמר מר זוטרא בנו של ר"נ** נחלקו רבן ור"א בהמה שנאסרה לגבי מזבח אם הוולד כשר, **למד מר זוטרא** שבזמן שהייתה הבהמה מעוברת נעשה בה איסור, ומצא שהוולד מותר לרבן לאחר שהשתנה ונעשה בהמה בפני עצמו. **זוחה הגמ'** שאמר רב נחמן בשם רבה בר אבוא שנחלקו רבן ור"א באופן שכנעשה האיסור ואח"כ התעברה הבהמה, אבל באופן שהתעברה ואח"כ החיטין כדון נתעברה ואח"כ נעשה האיסור. **זוחה הגמ'**, שיש מקום לחלק בין הבהמה שאסורה כיון שלא השתנה תמיד היתה מוגדרת כבהמה ורק דלת הרחם של הבהמה עצרו את הוולד מלצאת. אבל בחיטים קודם הוגדרו "חיטים" ועתה זה "קמח".

הסתפק ר"ל, השתחויה לעץ דקל האם נאסר לולבו למצוות נטילת ד' מינים. מבארת הגמ', אם נטע את האילן באיסור בוודאי שהוא אסור, אלא מדובר באילן שעבדו לאחר שהיה כבר אילן, **ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה** אסור שהרי אמר שאף אם נטע בהיתר ואח"כ עבד אסור אפילו להדיין, בוודאי שאסור למצווה. **ולדעת רבנן** יש מקום להסתפק האם הדבר מאוס כלפי שמיא או לא. **אמר רב דימי** שר"ל הסתפק דווקא באילן של אשירה שהיה שייך לגוי והגוי ביטל והספק האם יש דיחוי אצל מצווה או לא. רצו להוכיח מדברי המשנה בחולין, אם קיים מצוות כיסוי הדם והתגלה הדם, פטור מלכסות שוב. ואם כיסתה הרוח חייב לכסות שוב. **אמר רבה בר בר חנה בשם רי"ח** חייבו לכסות שוב רק לאחר שהתגלה כיסויה של הרוח, ובלא התגלה אי"צ לכסות. ושאלו מה אכפת לנו אם התגלה הרי המצווה נדחתה. **אמר ר"פ** מכאן נוכיח שאין דיחוי אצל מצווה. וא"כ יש פשיטות לספיקו של ר"ל. **מבארת הגמ'** ר"פ הסתפק בדעת התנא שהיה פשוט שאין דיחוי למצוות האם בין לקלוא ובין לחומרא, או שהיה לו ספק ונקט לחומרא ולא לקלוא. תיקו.

הסתפק ר"פ האם נאסר התכלת בבהמה שנעבדה. מבארת הגמ' אם ספקו היה לגבי תכלת לצורך בגדי כהונה הרי נכלל הדבר בספקו של רמי בר חמא בדיו שינוי בנעבד. ואם לגבי ציצית הרי זה ספקו של ר"ל בקשר למצווה. **נוקטת הגמ'** שר"פ לא היה צריך להסתפק בדבר אלא כתב ספקו מחמת עוד דברים, קרניים מה הדין לחצוצרות, השוק החליל, בני מעיה לנימים לכינורות. למ"ד עיקר שירה בכלי בודאי אסור שהרי זה כמכשיר קרבן. אבל למ"ד עיקר שירה בפה זה רק מייפה את השירה האם אסור או לא. תיקו.

הסתפק רבה מה דין מי מעיין שעבדם, האם מותרים לנסיכים. **מבארת הגמ'** אם הספק למה עבד למים או לבבואה, היה יכול להסתפק במים בתוך ספל. נוקטת הגמ' בודאי שעבד למים, הנידון אם עבד למים המסויימים והם זרמו ואחרים באו תחתיהם, או שעבד את עיקר הזרם וכל המים נאסרו. והספק הוא באופן שהנביעה ברשות, שאל"כ אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק, מים של רבים אינם נאסרים.

ביאר רב חנינא מסורא, שמרחיק ד' אמות לתוך שלו, לא מעניק את המקום לבית ע"ז, אלא בונה שם בית הכסא. **ועושה** שם בית הכסא המיועד לפינות שם בלילה, שהרי למקום ע"ז אין קיר. **ומבארת הגמ'** שמדובר שעושה בית הכסא לתינוקות שהרי למדנו שהצנע זה מי שנפנה בלילה באותו מקום שנפנה ביום. או שמדובר שעשה בית הכסא רגיל ולכוון העבודה זרה עשה מחיצה של קוצים דוקרים וכד'.

ג' חילוקי דינים נאמרו בבית שיש בו ע"ז: א. בנה במיוחד לע"ז, הבית אסור, אם של ישראל אין לו תקנה עולמית. ואם של גוי, הגוי יכול לבטל. **ב.** היה בנוי בהיתר, סייד וטייח לשם ע"ז, וכל לקלף ולקחת כל מה שחידש לשם ע"ז, והשאר מותר. **ג.** הכניס רק כלים לשם ע"ז, כאשר יוציא את הכלים הבית מותר.

מבארת הגמ' לשיטת רב, אם השתחויה לבית אסר אותו ולמדו דבריו שתלוש וחיברו דינו כתלוש שנאסר. **נוקטת הגמ'** שאף לדברי המשנה כך, ולא מנו בנפרד היות והשתחויה ובניה לשם ע"ז דין אחר להם בנוגע לביטול.

ג' חילוקי דינים באבנים של ע"ז: א. חצב את האבן לצורך שימוש הע"ז, אסורה עולמית בשל ישראל וגוי יכול לבטל. **ב.** הייתה חצובה כבר, ורק הוסיף סיד וכיור לצורך ע"ז, נוטל מה שהוסיף והאבן מותרת. **ג.** תם אבן שהעמיד עליה עבודת כוכבים, נוטל ומותר. **אמר רבי אמי** (למסקנת הגמ') האבן שסייד וכיור מדובר אף באופן שחקק בתוך השקעים שנחשב הדבר לגוף האבן, והיה צד שלא ניתן להוריד דבר זה ותאסר כגופו של בית, קמ"ל שהסרת הטיח מתיר את האבנים והבית.

ג' חילוקי הלכות יש באשירה: א. אילן שנטע לשם ע"ז, אסור בהנאה. **ב.** אילן שנטע בהיתר וכרת ענפיו ופיסלו לשם ע"ז, כאשר הוציא האילן ענפיו חדשים הם אסורים, יכול לשרוף את מה שיצא אחרי המעשה שנעשה ליפוי, ועיקר העץ מותר בהנאה. **ג.** העמיד תחת אילן המותר ע"ז, כאשר יטול את הע"ז האילן מותר בהנאה.

התבאר בבית מדרשו של רבי ינאי (למסקנא), אע"פ שהברך והרביז ונעשה מעשה בגוף האילן, אם האילן ניטע בהיתר ורק אח"כ פיסל וגידע לשם ע"ז, כל שנטל את הענפים החדשים שיצאו לשם ע"ז, מותר עיקר האילן, אע"פ שהיה צד לאסור משום שנעשה בגוף האילן.

אמר שמואל, אילן שנטעו בהיתר ועבדו, מה שגדל מכאן ולהבא נאסר, ועיקרו מותר. **שאל ר"א** מהמשנה שמבואר שאילן שניטע בהיתר נאסר רק באופן שעבד בו גופו כפיסול וגידע, אבל השתחויה לא אוסרת. **ביאר שמואל** שהדבר תלוי במחלוקת רבן ורבי יוסי ברבי יהודה, באילן שנטעו בהיתר ואח"כ עבדו אם נאסר או לא (לעיל מה, ב).

שאל רב אשי, יתכן שתוספת לכו"ע אסור, ורבן ורבי יוסי נחלקו בעיקר, **רבי יוסי סבר** "ואשירהם תשרפון באש" אף העיקר אסור. **רבנן סברו** העיקר מותר "ואשירהם תגדעון" אילן המותר לאחר גידוע, היינו אילן שניטע בהיתר ועבדו, העיקר לא נאסר רק התוספות. והרי לעיל בעיקר הסוגיא לא ביארו כך את מחלוקתם, **אלא** שרבי יוסי למד מ"תגדעון" א"כ לדבריו צריך להיות העיקר מותר. **נוקט רב אשי** שצריך להפוך את השמות במחלוקת. וא"כ תמהה הגמ' מיהו התנא במשנה שביאר שלאחר שגידע ופיסל מותר האילן, הרי עתה התבאר שלרבי יוסי העיקר תמיד אסור, ולרבנן אף בלא גידע ופיסל התוספת אסורה. **מבארת הגמ'**, א"ל רבי יוסי ברבי יהודה, כאשר גידע ופיסל גילה בדעתו שאינו מעוניין לעבד את העיקר ולכן לא אוסרו. **ב.** לרבנן, יש חידוש בגידע ופיסל שמלמדת עושה מעשה בגוף העץ לא נאסר העיקר, אלא רק התוספת.

אשירה האסורה בהנאה, לרבנן כל שיש תחתיה ע"ז. **לר"ש**, כל שעובדים אותה עושה מעשה בצידן, היה שם אילן שעבדו אותו ומצאו גל תחתיו, שבידקו את הגל ונמצא שם צורה, אמר ר"ש היות והם עובדים את הצורה נתיר את האילן. מבארת הגמ' שהנלמד לעיל שיש ג' סוגי אשירה, היינו שב' הלכות באשירה מוסכמות על הכל, ואחת תלויה במחלוקת רבן ור"ש (השלישית שנשנתה במשנה לעיל).

אשירה תם לדעת רב, כל שכומרי ע"ז וישבים תחת האילן ולא אוכלים מהפירות. **לשמואל** אפילו אומרים שראויים הפירות להביא לע"ז פלונית ובידוע, שיעשו מזה שיכר לע"ז וישתנו ביום אידם, ואמר אמימר שאמרו זקני פומבדיתא שהלכה כדברי שמואל.

אסור להניות מע"ז ולכן לא ישהה בצל של אשירה, אבל אם ישב בצילה לא נטמא. **ביאר רבה בר בר חנה**, איסור ישיבה אפילו בצל צילה, אבל טומאה אף בצל עצמו אין כל עוד לא האהילה עליו (נחלקו האם רבה בר בר חנה אמר את דבריו על החלק הראשון "לא ישב" או שאמר על "ואם ישב").

אם עבר תחתיה והאהילה עליו האשירה, טמא. הסיבה שמטמא באוהל משום שתחת כל אשירה יש תקרובת ע"ז והיא מטמא באוהל, **כשיטת רבי יהודה בן בתירא** "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתיים" מה מת מטמא באוהל אף תקרובת ע"ז מטמא באוהל.

אבל אם האשירה גזלת את דרך הרבים, לא נטמא. הסתפקו האם דין זה הוא בדיעבד, או שלכתחילה יכול לעבור תחת אשירה באופן שהיא מאהילה על דרך הרבים. **לרבי יצחק בן אלעזר בשם חזקיה**, עובד לכתחילה. **ולר"ח**, בדיעבד. **ויבאר שלא נחלקו** אלא תלוי אם יש לו דרך אחרת לעבור או לא. **אמר רב ששת** לשמשו שנגיע למקום שאשירה מהאהילה על דרך הרבים, תולכתי במרצאה, **ומבארת הגמ'** שלא היה לו דרך אחרת ללכת, אבל אדם חשוב צריך לדקדק במעשיו שלא יקלו יותר.

לדעת רבנן מותר לזרוע ירקות תחת האשירה ביומת הגשמים, שלא נהנה מאשירה שהרי מעוניין בשמש והאשירה מפריע לו. אולם **בבית החמיה** שמעוניין שהאשירה תצל על הירקות אסור לזרוע שם. וירק ה"חזירין" אסור אף בחורף משום שצל מועיל לו תמיד. **לדעת רבי יוסי** אסור לזרוע את כל הירקות בחורף משום שנשירת העלים מועילה לו לזבל את הירקות.

מבארת הגמ' במחלוקת רבי יוסי ורבנן, האם זה וזה גורם מותר או אסור, **היינו** דבר שיש בו תועלת מב' דברים האחד אסור והשני מותר, **לדעת רבי יוסי** זה וזה גורם אסור, ולכן הירקות שגדלים מחמת הקרקע המותרת ומאיך הזבל הוא אסור, יאסרו. ואילו **לרבנן** זה וזה גורם מותר. שואלת הגמ' מהנידון שבזכר לעיל (מג, ב) אם איבוד ע"ז נעשה דווקא בים או אף זורה לרוח, ורבי יוסי התיך, ורבנן אסרו משום שהיה לבסוף זבל, וכאן למדנו הפוך. **ואמנם** לרבי יוסי לא קשה, משום שסוף סוף באיבוד לרוח הע"ז אובדת. אבל לדעת רבנן יהיה קשה. **נוקטת הגמ'** שצריך להפוך את השיטות. **או שיש לבאר**, רבן התייר את הזבל מהעלים שנושרים מעל הירקות, **כדברי רב מרי בנו של רב כהנא** (לגבי בהמת קודשים שנפסלה להקרבה מחמת מום, לאחר שנפדית ונעשית חולין יש בה כמה הלכות, ואסור להפשיט את העור בצורה בזויה, ואמנם אם היה אפשר להוריד את

העור בצורה רגילה היה אפשר לפדות במחיר יקר יותר, אבל היה מנגד הפסד של בשר מתקלקל מהר). **ויסוד הדברים** שמה שמשיבים הירקות מחמת הזבל ניזוק בצל, וא"כ יצא שכרו בהפסדו.

מבואר במשנה בערלה, אמר רבי יוסי שמותר לנטוע יחור של עץ ערלה, ואסור לזרוע אגוז של ערלה, משום שאין איסור ערלה בעץ אלא רק בפרי. **ואמר רב יהודה בשם רב שמונה רבי יוסי** שאם הבריק או הרכיב, או נטע אגוז של ערלה, מותר להניות מהם, **וכן מבואר בברייתא** בדעת רבי יוסי, א"כ מבואר שלא אסור רבי יוסי זה וזה גורם (האגוז האסור יחד עם קרקע היתר). ואם נאמר שרבי יוסי סבר לחלק בין שאר איסורים לבין איסור ע"ז, שמחמיר בזה וזה גורם באיסור ע"ז ולא בשאר איסורים, **והרי למדנו** לגבי שדה שזיבלו בזבל של ע"ז, ופרה שהתפטמה בכרשינים של ע"ז, **בברייתא אחת** מבואר שאין בהם איסור, **ובברייתא ב'** למדנו שיש לחשוש ויעשה את השדה בור, ויגרם לפרה שתהיה רזה. ולכאורה ב' הברייתות תלויות במחלוקת רבי יוסי ורבנן בין זה וזה גורם, אם אסור או מותר, **ורבנן** הם שאסרו כמו שחייבו להוליך לים המלח ולא מועיל לזרות לרוח. **וא"כ מוכח** שרבי יוסי לא החמיר בע"ז והוא המתיר בזה וזה גורם.

נוקטת הגמ' שב' הברייתות אינם רבי יוסי ורבנן, **אלא רבנן ור"א**. עישה שנפל לתוכה "שאור" של חולין וכן נפל של תרומה, אבל אין בכח של אחד מהם להחמיר רק בצירוף ב' ה"שארונים" יכלה העיסה להחמיר, **לדעת ר"א** תלוי מה השאור האחרון שנפל, אם תרומה יהיה דינו כתרומה, ואם חולין, חולין. **לדעת רבנן**, זה וזה גורם מותר. **אמר אביי**, לדעת ר"א אם נפל החולין אחרון העיסה מותרת, דווקא באופן שסילק את האיסור לפני שנפל היתר, אבל אם לא סילק את האיסור יש כאן זה וזה גורם, ולר"א אסור. **שואלת הגמ'**, מי אמר לתלות במחלוקת זה וזה גורם וכדברי אביי, יתכן שטעמו של ר"א שהולכים אחרי האחרון, ואין הבדל אם סילק או לא.

אלא במשנה להלן מבואר, הסיק תנור בעצי אשירה, אם התנור **חדש** צריך לנתצו שהרי נעשה גמר מלאכה באיסור. ואם התנור **ישן**, יצנן אותו ואח"כ יוכל לאפות בו. אם **אפה** פת, אסורה בהנאה. נתערבה פת זו בככרות אחרות, כולם אסורות בהנאה. **לדעת ר"א** יוליך דמי הנאה לים המלח ובה יתיר את הפת. **אמר לו רבנן** שאין פדיון לעבודת כוכבים. מבואר שלר"א זה וזה גורם אסור, עד שיוליך הנאה לים המלח. (א"כ ב' הברייתות לגבי שדה שזיבלו בע"ז ופרה שפיטם בע"ז, האוסר בזה וזה גורם, ר"א המבואר עתה בין פת שנאפתה באיסור והיתר) **ורבנן שאמרו** זה וזה גורם מותר, צריך לומר שהכוונה לרבנן המקילים בשאור של חולין ותרומה שנפלו, **שהרי אם נאמר** שהכוונה לרבנן באפיית פת בעצים של איסור, הרי הם מחמירים יותר מר"א. **דוחה הגמ'**, שיתכן שרבנן הקלו בזה וזה גורם דווקא בשאר איסורים, אבל בע"ז מחמירים, א"כ אין ראיה שב' הברייתות של שדה שזיבלו בע"ז, ופיטם פרה בע"ז תלוי ברבנן ור"א. **לכן נוקטת הגמ'** שבאמת החולקים הם רבנן ורבי יוסי, **והביאור**, שאמר רבי יוסי לרבנן אי סובר שזה וזה גורם מותר א"כ ניתן לזרוע בימות החמה ירקות תחת אשירה וכו', **אולם** אתם שסוברים זה וזה גורם אסור, תודו שהגדרת הנשירה היא זבל ולשיטתכם צריך להיות אסור ירקות אף בימות הגשמים. ורבנן סברו כאמור שמה שמשיבים הזבל מפסיד הצל.

אמר רב יהודה בשם שמואל שהלכה כדברי רבי יוסי שזה וזה גורם. מותר. **וכך פסק רב יוסף** לרב עמרם ששאלו לגבי גינה שזיבלו אותה בזבל של ע"ז, שזה וזה גורם מותר. שהיה **תיקון גמר בעצי אשירה**, אם התנור **חדש** צריך לנתצו שהרי נעשה גמר מלאכה באיסור. ואם התנור **ישן**, יצנן אותו ואח"כ יוכל לאפות בו. **אם אפה פת**, אסורה בהנאה. **נתערבה פת זו** בככרות אחרות, כולם אסורות בהנאה. **לדעת ר"א** יוליך דמי הנאה לים המלח ובה יתיר את הפת. **אמר לו רבנן** שאין פדיון לעבודת כוכבים. על זו הדרך, **אם נטל מעץ של אשירה** תחית קטנה המשמשת לאריגה, אסור אותו חלק בהנאה. **אם ארנו בו בנד**, אסור הבגד בהנאה. **אם נתערב** אותו בגד בבגדים אחרים, כולם אסורים. **לר"א** יוליך הנאה לים המלח. **ולרבנן** אין פדיון לע"ז.

החיזוש בכלי המשמש לאריגה, שהיה צד שמודה לרבנן משום שנמצא האיסור בעין, בשונה מעצים הנשרפים בתנור שבזמן אפיית הפת הם נשרפים. **החיזוש בעצים הנשרפים**, לדעת רבנן שלמרות שנשרפים העצים לא מועיל להשליך הנאה לים המלח כר"א.

אמר רבי חייא בנו של רבה בר נחמיה בשם רב חסדא בשם זעירי, הלכה כר"א. **וי"א** שאמר זאת רב חסדא שאמר אבא בר רב חסדא בשם זעירי. **לדעת רב אדא בר אבהו** היתיר של ר"א להוליך הנאה לים המלח בהתערב האיסור, זה באופן שהאיסור לא בעין כעצי אשירה בפת, אבל חבית יין נסך שהתערבה בשאר חביות כולם אסורות בהנאה. **ולדעת רב חסדא**, אף בחביות אמר את היתיר. **וכך פסק רב חסדא** במעשה שבא לפניו שהתערבה חבית יין נסך בשאר חביות.

ביטול עץ אשירה, אם גוי נטל ענפים יבשים לצורכו. וכל דבר שעשה בעץ ליופי העץ, אסור, אבל אם עשה לצורכו תתיר את העץ. אם פיסל והוריד ענפים כדי ליפות את העץ, **נחלקו רב הונא ורבי אבהו** האם מותרים או לא. **ומביאה הגמ'** ברייתא שמשייעת למ"ד מותרים, שהעיקר אסור אבל הנשורת מותרת.

עבודה זרה שנשברה מאליה, **לדעת רב** צריך לבטל כל חלק וחלק. **ולדעת שמואל** לא צריך לבטל שהרי הגוי מתיימש ממנה, אבל אם **נשברה בדרך הגדילה** וכך הטבע, צריך לבטלה. ביארו במחלוקת שנחלקו אם עובדים לשברים או לא. **דוחה הגמ'**, שלכ"ע עובדים לשברים, ונחלקו בשברים של השברים האם מותר או אסור. **אז** שלכולם שברי השברים של הע"ז מותרים, והנושא שנחלקו בו לגבי ע"ז שעשויה חלויות וניתן לחבר ע"י הדינו, **רב סבר** היות וניתן לחבר בצורה פשוטה, אין כאן ביטול. **ולדעת שמואל**, אם לא נשברה בצורתה הטבעית הגוי מתיימש ולא משנה אם ניתן לחבר בצורה פשוטה.

חדון על פרק "כל הצלמים"

עיונים על הדף

מה דינו של "לולב" של אשירה?

הסתפק ר"ל, השתחווה לעץ דקל האם נאסר לולבו למצוות נטילת ד' מינים. מבארת הגמ', אם נטע את האילן באיסור בוודאי שהוא אסור, אלא מדובר באילן שעבדו לאחר שהיה כבר אילן, לדעת רבי יוסי ברבי יהודה אסור שהרי אמר שאף אם נטע בהיתר ואח"כ עבד אסור אפילו להדינו, בודאי שאסור למצווה. ולדעת רבנן יש מקום להסתפק האם הדבר מאוס כלפי שמיא או לא.

נוקטים תוס' (ד"ה מי מאיס) ר"ל סובר בודאי את דברי רבא שאמר בגמ' בסוכה שלולב של עכו"ם לא יטול, אבל אם נטל יצא ידי חובה. והסיבה כיון שמדובר קודם ביטול הרי שמצוות לאו להנות ניתנו, והנושא במאוס או לא עוסק לאחר ביטול והשאלה אם יש לחוש בזה בעשיית מצווה.

למעשה אמרו בגמ' בסוכה דברים ברורים לגבי לולב של אשירה, לולב של אשירה פסול כיון שמיועד לשריפה לא לשיעור. תוס' בתחילת הפרק לולב הגזול כבר הקשו שתיפוק ליה מצד מצוה הבאה בעבירה. וחילקו שגזל יותר חמור שמחמת העבירה בא החפץ לידו משא"כ באשירה נעשה האיסור כבר וכו'.

וצריך לדון מתי אומרים שחסר בדבר שיעור מחמת שהוא אסור בשימוש. העולה מדברי הגמ' בעירובין (פ) "לחי" לכו"ע שייך לעשותו מעצי אשירה, משא"כ ב"קורה". שואלים תוס' (ד"ה אבל) וכן הק' הראב"ד (פי"ז משבת הי"א) הרי לחי צריך גובה של 3 טפחים א"כ יש לו שיעור. ואם הוא צריך שיעור, מאשירה מיכתת שיעוריה. מתרצים תוס', כיון שלא בעי אלא שיעור קטן לא החמירו. ועי' במהרי"ץ חיות ובהג' רא"מ הורביץ (שם) ביארו לחי לא צריך שיעור מחמת עצם הדבר כמו אתרוג או לולב שצריך שיעור וכד' אלא כל מה שצריך שלא יעוף ברוח.

ברב המגיד (שם) כתב ז"ל "התירוץ בזה שיש נקודות וקווים ושטחים וכ"ז לקוח בדמיון ואין מציאות בפועל לנקודה אלא בקו והקו לא ימצא אלא בשטח והשטח לא ימצא אל בגולם והגולם הוא שיש לו ג' רחקים שהם ששה צדדים זה מבואר לפיכך כל מה שיצטרך לרחקו שיעור כקורה ושופר וכו"ב אין עושין אותו מאשירה לפי שהיא כמכותת וחסרת השיעור וכל מה שאי"צ לרחקו שיעור אלא לאורכו בלבד הרי הוא כקוים ומותר בכל דבר. עכ"ל.

ביאור דבריו לפי הבנת הכותב, דברים שצריך בהם "שיעור" ולכן יש חסרון של "מיכתת שיעוריה" זה בדברים שיש להם נפח גובה רוחב וכו' אולם בדברים הבאים לסמן קו מופשט אף שצריך אורך מסוים אין חסרון של שיעורים. ולכן לולב שיש בו "שיעור" שצריך שיעור שדרה ג' טפחים וכו', לכן יש בו חסרון כאשר הוא מיועד לשריפה.

"שיר בבית המקדש"

הסתפק ר"פ, קרינים מה הדין לחצוצרות, השוק לחליל, בני מעיה לנימים לכינורות. למ"ד עיקר שירה בכלי בודאי אסור שהרי זה כמכשיר קרבן. אבל למ"ד עיקר שירה בפה זה רק מייפה את השירה האם אסור או לא. תיקו.

לאחר שלמדנו את הנידון האם עיקר שיר בפה או בכלי המחלוקת התלויות בדבר בעניין דחיית שבת ויו"ט לגבי שיר של הקרבן ושיר של שמחת בית השואבה. (יש עוד נפק"מ לגבי היתר תיקון הכלי שיר בנקודת המיתר כמבואר בגמ' בשבת קג, א ועיי"ש בתפא"י. ודוק.)

לכאורה יש ליתן את הדעת בעניינו של עצם השיר. מה גדר חיובו ומה אומרים ב"שיר". ובהקדמה לזה צריך להבין, פסק הרמב"ם בהלכות כלי המקדש (פ"ג ה"ג) שקרבן ציבור מחייב שירה. וזה הדין העולה מדברי הגמ' אצלנו ששיר של קרבן הוא עבודה וכו'. אמנם נחלקו רבנן ורבי מאיר בגמ' בערכין (יא, א) האם שירה מעכבת או לא דעת רבנן שאין שיר מעכב ודעת רבי מאיר ששיר מעכב. ותמיהו הנו"כ מדוע השמיט הרמב"ם את דעת רבנן שאין שיר מעכב. ורק סתם ולא כתב שמעכב. אולם בודאי יש חיוב שירה. מה היו משוררים? בפשטות, מזמורי תהילים. דבר זה מבואר במשנה בתמיד והעתיק הרמב"ם (פ"ו מתמיד ומוספין) ביום הראשון לד' הארץ ומלואה וכו'. וצריך להשכיל "תהילים" כתבם אדונינו דוד ז"ע, מה היו משוררים לפני דוד, קרבנות הקריבו כבר במשכן וכו' ואם קרבן ציבור מחייב שירה מה שרו?

מבואר במנ"ח (מצוה שצד) שעיקר השיר, הוא חיוב תורה להלל לד' יתברך. אולם מה היו שרים אינו חיוב מן התורה וא"כ מקמי דוד היו משוררים כצחות לשונם כמו תפילה שתיקנו לשונה אנשי כנסת הגדולה ולדעת הרמב"ם ועוד, חיוב תפילה הוא מהתורה וא"כ מה התפללו קודם לתקנת אנשי כנסת הגדולה. אלא החיוב הוא מהתורה אולם נוסח החיוב אינו מן התורה ומתקנת אנשי כנסת הגדולה החיוב הוא כתקנתם אולם קודם לכן כל אחד התפלל כפי השגתו. וכן לגבי ברכת המזון מצאנו שמצוה מן התורה היא אולם הנוסח תיקנו יותר מאוחר שמשה תיקו ברכת הזן וכו'. ובאמת צריך להבין, אם יסודו של המנחת חינוך הוא שאין חיוב לשורר שיר מסויים אלא עיקר החיוב להודות ולהלל. מדוע אמרו בגמ' בר"ה (לא, א) ועוד, שלא היו מקבלים את העדים מן המנחה ולמעלה כיון שיש חשש שיתקלקלו בשיר ולא יאמרו את השיר הנכון. (למ"ד שלא יאמרו שירה כלל, נוחא. אולם למ"ד שיאמרו שיר של חול במקום שיר של יו"ט. קשה מה אכפת לן איזה שיר אומרים) הרי העיקר להודות ולהלל ומה אכפת לן אם יאמרו שיר אחר. אולם הדבר הפשוט שצ"ל שלאחר התקנה כבר נקבע מה ישוררו ולא יכולים לשנות. אולם במהר"ם אלישיך (סי' קלח') הובא ביום תרועה במסכת ר"ה ל, ב וכן בפנ"י (לא, א) נקט ששיר של בוקר מעבך מהו ושיר של אה"צ לא עיכב. אולם תמחה על דבריו הפנ"י (ר"ה לא) מה שייך לחלק בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערביים שניהם נלמדו מאותו פסוק "כמנחת הבקר וכנסנו" ואם שניהם דאורייתא אין לומר שאחד מעבך וזולתו אינו מעבך, וע"כ שניהם אינם מעכבים א"כ מהו נתקללו ליום בשיר מה אכפת לך איזה שיר יאמרו העיקר שישוררו לפי המלך.

וצריך לציין - שלפי דברי הרמב"ן בעשרת הדברות יש מצוות עשה של זכירת השבת, וצריך לומר בכל יום "היום ראשון בשבת", "היום יום שני בשבת" וכן על זה הדרך. ולכן לאומרים במועדים שיר של יום כמנהג הגר"א, צריכים לזכור לומר באותו יום "היום יום וכו'", כדי לא להפסיד מצווה זו.

יסוד הדין "זה זה גורם"

מבואר, לדעת רבנן מותר לזרוע ירקות תחת האשירה בימות הגשמים, שלא נהנה מהאשירה שהרי מעוניין בשמש והאשירה מפריע לו. אולם בימות החמה שמעוניין שהאשירה תצל על הירקות אסור לזרוע שם. לדעת רבי יוסי אסור לזרוע ירקות בחורף משום שנשירת העלים מועילה לו לזבל את הירקות.

מבאר הגמ' במחלקות רבי יוסי ורבנן, האם זה זה גורם מותר או אסור, היינו דבר שיש בו תועלת מב' דברים האחד אסור והשני מותר, לדעת רבי יוסי זה זה גורם אסור, ולכן הירקות שגדלים מחמת הקרקע המותרת ומאיך הובל הוא אסור, יאסרו. ואילו לרבנן זה זה גורם מותר. ומכאן דנו בארוכה מה סבר רבי יוסי ומה סברו רבנן, ומיהם הרבנן שלמדנו שזה זה גורם מותר וכו', ואם יש חילוק בין שאר איסורים לאיסור ע"ז.

ובאמת צריך להשכיל ביותר, מה הסברא לומר "זה זה גורם מותר", הרי יש כאן דבר איסור, אם היה נידון של רוב ומיעוט, היה מקום לדון בדבר שיתבטל האיסור, אולם אין זה הנידון של ביטול כיון שכלל לא ברור שיש כאן רוב ומיעוט, בנוסף יש כאן דבר חשוב וכו' שכלל לא דנו כאן בתורת רוב, וא"כ מדוע להתיר הרי בכל דבר ודבר יש בו איסור (ובאמת עיין בדברי הר"ן בשלהי הדברים). ואמנם לגבי תנור שהוסק באשירה, אמרה הגמ' שיותר קל משום שאין האיסור בעין, אבל עדיין צריך להשכיל שהרי לא חילקו בין האיסורים.

על זו הדרך למדנו בב"ב פא, לגבי פרה שילדה קודם שנגמר דינה שוולדה מותר, דנה הגמ' על איזה אופן מדובר, אין לומר שנגחה בעודה מעוברת שהרי אמר רבא, שהיא וולדה אסורים לגבי מזבח כיון ש"היא וולדה נגחו". ואין לומר שלאחר הנגיחה התעברה וילדה, שבדאי הוולד מותר שהרי לא היה בנגיחה ולא בגמ' דין, ואין לומר שעיברה לאחר שנגמרה הדין, שהרי למ"ד זה זה גורם מותר, אין סיבה לאסור את הוולד.

מה הביאור "זה זה גורם" אסור או מותר, אם הפרה התעברה לדון, לאחר הנגיחה, הרי בוולד טמון אף כח האב, כפי שצינו תוס' (שם ד"ה אלא) שמדובר למ"ד חוששים לזרע אב, לפיכך למ"ד זה זה גורם אסור, למרות שיש כאן כח האב אבל היות והפרה הנוגחת נמצאת לפנינו והיוצא ממנה צריך להיות אסור כדינה, אלא למ"ד מותר אין התייחסות לסיבת האיסור, והדבר צריך תלמוד הרי אף אם יש כאן סיבת האב שהוא לא עשה מאומה, אבל כאשר אתנין עלה מצד "איסור הנאה" הרי טמון כאן כח האם שהוא גורם איסור, ומדוע נקל מחמת סיבת האב.

בסוגיא דומה דנו בהמשך לגבי איסור ע"ז ובגמ' בפסחים (כז) לגבי איסורי הנאה של קיליפי ערלה שיש ב' דברים שגורמים האחד מצד ההיתר והשני מצד האיסור, אדם חימם את התנור בדבר איסור, עתה חום התנור הגיע מחמת האיסור והוא נהנה מן האיסור, האם זה סיבה לאסור את התנור. אמרת הגמ' בתנור ישן, היינו חומרת התנור כבר מוכנה לשימוש ועתה בשה"כ הוא חימם את התנור, יש פתרון להוציא את האיסור מהתנור, שיקרר אותו. עתה שינוח עמים מותרים וע"י יחמם את התנור אין זכרון למעשה איסור.

עד כאן דנו בנוגע לתנור שישו (בתנור ישן). אולם כאשר בתנור זה אפה פת. בפשטות אמרה הגמ' (שם. לפנינו בשינוי קט) שדבר זה תלוי במחלקות רבנן ורבי יהודה. דעת רבנן שהפת מותרת (מלבד פת שנאפתה בתנור של עצי קודש, ובגמ' מבואר כיון שעצי ערלה איסורם בטל וקודש אפילו באלף לא בטיל) כיון שאין שבת עמים בפת, היינו אין ההנאה מעצי האיסור מוגדרת שעוברת היא לפת. ואילו לדעת רבי יהודה הפת אסורה כיון ששבת עמים בפת.

בענין טעם האיסור בשבת עמים בפת, נראה שנחלקו הראשונים האם האיסור הוא דרבנן או מהתורה. שהרי בשה"כ בתוך הפת אין איסור אלא לכל היותר ריח איסור דהרי לא הכניס בתוך הפת את הערלה או הכלאים, אלא באוויר התנור, נהנה הוא מן החימום של האיסור. עי' ברבינו דוד ובתוס' הרשב"א ועוד. אולם אף באחרונים נחלקו בהבנת דברי הר"ן ושאר הראשונים דבחו"א (ערלה סי' ט' אות ז') כתב שלכו"ע דין דרבנן. וראיותיו עימו. ומאיך גרש"ש (שעי' ש"ג פכ"ה) הבין בדעת הר"ן שהראשונים דהוי דאורייתא.

מהו "זה זה גורם"? מאידך בתנור חדש, כדי לחנוך את התנור ולעשות אותו ראוי לשימוש, צריך לחמם אותו אחרי, שהוא הראשון למלאכתו, וחימום זה כאמור נעשה ע"י איסור, כאן לא יעזור שיקררו את התנור שהרי עצי האיסור הכינו את התנור לשימוש וצירפו אותו, סיימו את גמר חומרת התנור. ולכן (למסקנה) אמר רבי אליעזר שיוחף תנור זה. הביאור בדעת ר"א שסבר שתנור חדש דינו לנתיצה, כיון שיש בו חלק מחלקי האיסור מבואר בדבריו שסבר שזה זה גורם אסור, היינו אף ואמנם שיש אפשרות לקרר את התנור ואח"כ נחמם את התנור בעצי היתר, מ"מ דון עתה "בה זה גורם" שהרי באותה פת שתאפה בתנור שנגמרה מלאכת עשייתו ע"י עצי איסור, אפילו שעתה נחמם את התנור בעצי היתר, אולם בתוך תוכה של הפת, מקורה הגיע מעצי היתר שעתה חומם התנור ע"י, ויש את עצי האיסור שע"י נוצר התנור סובר ר"א זה זה גורם אסור.

אולם רבנן חלקו וסברו, שיוצן. סוברים הם, שמעתה אמנם יש תנור שנעשה ראוי למלאכתו ע"י עצי איסור, אולם דברים שיעשו בתנור זה אין בהם חלק של איסור שהרי בהמשך יסיקו את התנור בדברים של היתר.

המתירים זה זה גורם, כנזכר הם דעת רבנן, מה הסברא, היכן נעלם האיסור? עי' בר"ן לפנינו (כא, ב מדפה"ר) ומבואר בדבריו שדין זה הוא ביטול ברוב, כל דבר איסור שנתערב בשני חלקים של היתר מהתורה דינו שבטל ברוב והתערובת מותרת. כעין זה, בתערובת של זה זה גורם. שהרי בפת שנאפתה בתנור שנעשה ונגמר ע"י עצי איסור, בתוך הפת מורכבות עצי האיסור שיצרו את התנור ועצי היתר שאפו את הפת. אולם כיון שההיתר בא מגרמת האיסור, מתבטל האיסור. ע"כ פחות או יותר דברי הר"ן הנוגע לעניינינו.

בבאור דברי הר"ן נאמרו כמה וכמה ביאורים. האבני מילואים (בשו"ת בסי' ו') ביאר, שכדי שאיסור יאסור דבר מה, צריך שהוא יעמוד בפני עצמו ויאסור. ממילא כאשר איסור בטל ברוב של היתר אין הוא אוסר כי הוא התבטל. כעין זה אף באיסור "שיאנו פעיל" כדוג' בסוגיא אצלנו עצי האיסור שיצרו את התנור, אולם אינם עתה אופים את הפת והעצים שבפועל אופים את הפת אלו עצי היתר, לכן בזמן שהאיסור לא עומד במקומו אינו אוסר.

הגרש"ש בשע"י לפי דרכו (שעי' ש"ג פכ"ה) ביאר שמצב כל דבר הראוי לשימוש בעולם העשירה פשטות הדבר שהוא מותר בהנאה ובשימוש. כדי ליצור מצב שיהיה דבר אסור צריך לחדש בו דבר מה. איסור שהתורה חידשה מחמת חוק או משפט וכל הסבר שלא יהיה אולם צריך חידוש או התחדשות כדי לאסור אחד מהדברים הנמצאים בעולם. ממילא כל עוד אין סיבה חיובית לגרום איסור זה עצמו מספיק להתיר את הדבר ולא צריך סיבה חיובית להתיר א"כ אף שאמנם יש בפת איזהו ריח קלוש של איסור שהתנור נגמרה מלאכתו ע"י עצי איסור, אולם כפי שהתבאר כל עוד אין סיבה לאיסור זה עצמו סיבה גמורה להתיר א"כ רק איסור העומד בפני עצמו גורם לאיסור.

אולם בתוס' (פסחים כז, ב ד"ה הקדש) עולה מדבריהם שכדי שהתורה תאסור דבר צריך שיהיה האיסור גורם את הדבר ואם מעורב בגורם אף היתר לא האיסור גרם את הטעם אלא "איסור היתר" ובהכי לא אסרה תורה. (ועי' ברבינו דוד שחילק אם יש טעם של איסור או אין בו ממשות כענין תנור שנגמרה מלאכתו ע"י עצי איסור.)